

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ КОРХОНАЛАРИДА ТАЙЁР МАҲСУЛОТЛАР ИНВЕНТАРИЗАЦИЯСИ НАТИЖАЛАРИНИ БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИДА АКС ЭТТИРИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Рузиева Дилафруз Фахридиновна

Тошкент давлат иктисодиёт университети тадқиқотчиси

E-mail: dlafruzfaxridinovna87@umail.uz

Аннотация: Мақола қишлоқ хўжалик корхоналарида қишлоқ хўжалик маҳсулотларини тўла ва нобудгарчиликсиз сақлашда – инвентаризациянинг роли ва хусусияти асосланиб, “Ҳисоб сиёсати”га инвентаризация ўтказиш ва уни режасини киритиш, бухгалтерия хизмати раҳбарининг инвентаризацияни вақтида ўтказилишига масъулятини белгилаш ҳамда қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг табиий йўқотиш нормативларини инвентаризация натижаларига қараб қўллашни такомиллаштириш бўйича таклиф ва тавсилар берилган.

Калит сўзлар: қишлоқ хўжалиги, қишлоқ хўжалиги маҳсулоти, тайёр маҳсулот, ҳисоб сиёсати, инвентаризация, инвентаризация режаси, инвентаризация натижаси, бухгалтерия счетлари.

Аннотация. В статье уделяется внимание вопросам без потерь и полноценного хранения сельскохозяйственной продукции в сельскохозяйственных предприятиях - исходя из роли и характера инвентаризации, введения инвентаризации и ее плана в «Учетную политику», определения ответственности руководителя бухгалтерской службе по своевременному проведению инвентаризации, а также даются предложения и рекомендации по совершенствованию применения норм естественной убыли сельскохозяйственной продукции по результатам инвентаризации.

Ключевые слова: сельское хозяйство, сельскохозяйственная продукция, готовая продукция, учетная политика, инвентаризация, план инвентаризации, результаты инвентаризации, бухгалтерские счета.

Abstract. The article focuses on the complete and safe storage of agricultural products in agricultural enterprises - based on the role and nature of the inventory, the introduction of the inventory and its plan into the "Accounting Policy", the determination of the responsibility of the head of the accounting service for the timely completion of the inventory, and the improvement of the application of the norms of natural loss of agricultural products based on the results of the inventory suggestions and recommendations are given.

Key words: agriculture, agricultural product, finished product, accounting policy, inventory, inventory plan, inventory result, accounting charts.

Кириш.

Мамлакатимизни ривожлантиришнинг “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси”да “Қишлоқ хўжалигида давлат томонидан қўллаб-қувватлаш қўламини кенгайтириш ва суғурталашнинг янги механизмларини амалга ошириш, янги ва фойдаланишдан чиққан 464 минг гектар майдонни ўзлаштириш ва кластерларга очик танлов асосида ажратиш, экспортбоп маҳсулотлар етиштириш ҳамда мева-сабзавотчиликни ривожлантириш, интенсив боғлар майдонини 3 баравар ва иссиқхоналарни 2 баравар кўпайтириб, экспорт салоҳиятини яна 1 миллиард АҚШ долларига ошириш”¹ ҳамда “Қишлоқ хўжалигини илмий асосда интенсив ривожлантириш орқали деҳқон ва фермерлар даромадини камида 2 баравар ошириш, қишлоқ хўжалигининг йиллик ўсишини камида 5 фоизга етказиш, аграр соҳада юқори қўшилган қиймат занжирини яратиш лойиҳаларига 2023 йилда 1 миллиард АҚШ доллари ажратиш, қишлоқ хўжалигини илмий асосда интенсив ривожлантириш орқали 2023 йилда даромадни камида 25 фоизга ошириш”² вазифалари белгиланган.

Ушбу вазифаларни бажариш учун республикамиз қишлоқ хўжалигини тубдан ислоҳ қилиш, бозор муносабатларини кенг жорий қилиш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштирувчи, қайта ишловчи ва сотувчи субъектлар ўртасидаги муносабатларнинг ҳуқуқий асосини мустаҳкамлаш, соҳага инвестицияларни жалб қилиш, ресурстежамкор технологияларни жорий этиш ҳамда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчиларни замонавий техникалар билан таъминлаш борасида чора – тадбирлар амалга оширилмоқда. Шу билан бирга, етиштирилаётган қишлоқ хўжалик маҳсулотларини йиғиштириш, сақлаш, қайта ишлаш ва сотиш жараёнида нобудгарчилигини олдини олиш, тўла сақланишини таъминлаш қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчилари иқтисодий салоҳиятини яхшилаш имконини бермоқда.

Шу билан бирга, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини сақлаш жараёнида нобудгарчилигини олдини олиш, тўла сақланишини таъминлашда, маҳсулотлар инвентаризациясини ўз вақтида сифатли ўтказиш муҳим аҳамиятга эга. Чунки, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини сақлаш жараёнида уларнинг табиий йўқотишини тўғри ҳисоблаш ва табиий йўқотиш нормативларини қўлланилиши уларнинг хусусияти ҳисобланади.

Таҳлиллар, корхоналарда қишлоқ хўжалик маҳсулотлари инвентаризациясини ўтказишда табиий йўқотиш нормативларини қўлланилиши, инвентаризация натижаларини бухгалтерия ҳисобида расмийлаштиришнинг ташкилий-услубий жиҳатларни такомиллаштириш муаммолар мавжудлигини кўрсатмоқда.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida” PF-60-son [Farmoni](#). Lex.uz

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 28 fevraldagi “2022 – 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasini «Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili»da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida”gi PF-27-son Farmoni. Lex.uz

Адабиётлар шарҳи ва методлар.

Инвентаризация - бу хўжалик активлари ва мажбуриятларини ҳақиқатда мавжудлигини ҳисоб маълумотлари билан таққослаш жараёнига айтилади. Инвентаризация бухгалтерия ҳисоби усулининг элементларидан биридир. “Бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот маълумотларининг тўғрилиги ҳамда ишончлилиги активлар ва мажбуриятларни мажбурий тарзда инвентаризациядан ўтказиш орқали тасдиқланади. Инвентаризация объектлари, уни ўтказиш тартиби ва муддатлари инвентаризация бўйича бухгалтерия ҳисоби стандартида белгиланади”³.

Инвентаризациянинг асосий мақсадлари мол-мулкнинг ҳақиқатда мавжудлигини аниқлаш, ҳақиқатда мавжуд мол-мулкни бухгалтерия ҳисоби маълумотлари билан қиёслаш, мажбуриятлар ҳисобда тўғри акс эттирилганлигини текшириш. Инвентаризация ўтказиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан рўйхатга олинган (02.11.1999й. N 833), Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан тасдиқланган (19.10.1999й. №эг/17-19-2075) 19-сон Бухгалтерия ҳисобининг Миллий стандарти «Инвентаризацияни ташкил этиш ва ўтказиш»⁴ билан белгиланади.

Қишлоқ хўжалиги корхоналарида 19-БҲМСга кўра, ҳисобот йилида ўтказиладиган инвентаризациялар сони, уларни ўтказиш санаси, уларнинг ҳар бирида текшириладиган мулклар ва мажбуриятлар рўйхати кўрсатилган инвентаризация режаси тузилади. Қишлоқ хўжалиги тайёр маҳсулотлари режага асосан йилига ҳар чорақда, камида тўрт марта инвентаризациядан ўтказилади.

Иқтисодий терминларнинг манбаларда “тайёр маҳсулот (инглизча: finished product)га турлича таърифлар берилган, жумладан, иқтисодий терминлар луғатида “Тайёр маҳсулот бу қонун билан белгиланган, техник ва сифат кўрсаткичлари шартнома шартларига ёки бошқа ҳужжатлар талабларига жавоб берадиган, сотиш учун мўлжалланган товар-моддий заҳираларнинг бир қисми (ишлаб чиқариш циклининг якуний натижаси, қайта ишлаш (танлаш) билан якунланган активлар)”⁵ деб таъриф берилган.

Иқтисодчи-олимлар Н.П.Кондраков⁶ ва Т.Д.Бурсулая⁷лар тайёр маҳсулотларга қўйидагича таърифлайди: “Тайёр маҳсулотлар - булар тўлиқ қайта ишланган, амалдаги стандартларга ёки техник шартларга мос келадиган, ташкилот ёки буюртмачи (харидор) оморидида қабул қилинган буюмлар ва ярим тайёр маҳсулотлар”. Ушбу таърифда, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари сифатида қаралганда, тайёр маҳсулот ҳисобланган барча қишлоқ хўжалик тайёр маҳсулотлари тўлиқ қайта ишланган ҳисобланмайди, улар бошқа ишлаб чиқариш босқичида қайта ишланиши эътибордан четда қолган.

³ O'zbekiston Respublikasining Qonuni, Buxgalteriya hisobi to'g'risida (yangi tahriri). 13.04.2016 yildagi O'RQ-404-son. <https://lex.uz/docs/2931253>

⁴ O'zbekiston Respublikasi Buxgalteriya Hisobining Milliy Standard "Inventarizatsiyani tashkil etish va o'tkazish". (19-sonli BHMS). O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 1999 yil 2 noyabrda ro'yxatdan o'tkazildi, ro'yxat raqami 833. <https://lex.uz/ru/docs/812952>

⁵ Экономические термины. <https://neftegaz.ru/tech-library/economy/147119-gotovaya-produktsiya/>. https://ru.wikipedia.org/wiki/Готовая_продукция.

⁶ Кондраков Н.П. Самоучитель по бухгалтерскому учету.-7-е изд., перераб. и доп.- М.: Проспект, 2021.-6328

⁷ Бурсулая Т.Д. Учет выпуска готовой продукции. <https://www.audit-it.ru/articles/account/assets/a11/1017103.html>

К.Б.Уразов ва М.Э.Пўлатовлар қайд этишича “Тайёр маҳсулот деганда, ишлаб чиқаришнинг барча технологик жараёнларидан ўтган, ортиқ қайта ишловни талаб қилмайдиган, ўзининг сифати бўйича давлат стандартларига, техник шартларга жавоб берадиган ва омборхоналарга қабул қилинган тайёр буюмлар тушунилади”⁸. Ушбу таърифда муаллифлар томонидан, бир ишлаб чиқаришдан олинган тайёр маҳсулотлар, кейинги ишлаб чиқаришда ҳам ашё сифатида иштирок этиши ҳисобга олинмай қолган.

Ф.Ф.Ғуломова ёзишича эса, “Тайёр маҳсулот - бу муайян корхонада ишлов берилиши тўлиқ тугалланган, стандартлар талаблари ва техник шартларга жавоб берадиган, техника назорати бўлими томонидан қабул қилинган ва тайёр маҳсулот омборига топширилган маҳсулот”⁹ [3.33б.]. Бу ерда ҳам муаллиф томонидан юқорида қайд этган фикрларга эътибор қаратилмаган.

Юқоридаги таҳлиллардан кўриниб турибдики, “тайёр маҳсулот - бирон бир ишлаб чиқариш жараёнидан олинган, шу жараёнда ишлов бериш якунланган, стандарт талаблари ва техник шартларга жавоб берадиган, харидорга ёки кейинги ишлов беришга жўнатилган ёки омборга топширилган буюм ёки ярим тайёр маҳсулот” ҳисобланади.

Қишлоқ хўжалик корхоналарида тайёр маҳсулотларни ҳисобга олиш, сақлаш ва ҳисобдан чиқариш жараёни бухгалтерия ҳисобининг муҳим участкаларидан бири бўлиб, бухгалтерия ҳисобини тўғри ташкил этилиши ва юритилиши тайёр маҳсулотларни тўлиқ даромадга олиш, нобудгарчилик-ларни олдини олиш, мақсадга мувофиқ сарфланишини таъминлайди.

Материал ва методлар.

Қишлоқ хўжалиги фаолиятига оид республикамизда қабул қилинган меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар, соҳа иқтисодчи олимларининг илмий ишлари, қишлоқ хўжалиги корхоналарига бириктирилган ер майдони, шу жумладан экин майдони, қишлоқ хўжалиги экинларининг ҳосилдорлиги ва чорва молларининг маҳсулдорлиги, қишлоқ хўжалиги ялпи ҳосилини акс эттирувчи статистик маълумотлар ҳамда илмий тадқиқот натижаларининг материалларидан фойдаланилди.

Ушбу мақолани тайёрлаш жараёнида илмий-тадқиқот ишларини бажаришда қўлланиладиган кузатиш, гуруҳлаш, таққослаш, таҳлил қилиш ва бошқа илмий-тадқиқот усуллардан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар

Қишлоқ хўжалигида амалга ошириляётган ислохотлар натижасида қишлоқ хўжалиги соҳасида фаолият юритаётган субъектларнинг ҳуқуқий, ташкилий ва иқтисодий муносабатларнинг мунтазам равишда такомиллаштириб борилишини натижасида кейинги йилларда қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмининг таҳлили, ўсиш суръатлари йилдан-йилга ошиб бораётганини кўрсатмоқда (1-жадвал).

⁸ Уразов К.Б. ва Пўлатов М.Э. Бухгалтерия ҳисоби. Дарслик.Т.:“Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи”, 2020. –б 328

⁹ Ғуломова Ф.Ф. Бухгалтерия ҳисобини мустақил ўрганувчилар учун қўлланма. 2-қайта ишланган ва кўшимчалар киритилган нашр. -Т.: «NORMA» МЧЖ, 2009. –б.33

1-жадвал

Республикамизда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришнинг
2019-2023 йилларда ўсиш суръатлари¹⁰

(ўтган йилга нисбатан фоизда)

Кўрсаткичлар	Йиллар				
	2019	2020	2021	2022	2023
Жами - барча тоифадаги хўжаликлар	103,3	102,7	103,9	103,6	104,1
шу жумладан: фермер хўжаликлари	110,5	105,6	106,2	105,0	107,8
деҳқон (шахсий ёрдамчи) хўжаликлари	99,2	100,5	101,5	101,1	101,0
қишлоқ хўжалиги фаолиятини амалга оширувчи ташкилотлар	140,4	121,5	126,2	126,7	126,4
Деҳқончилик маҳсулотлари - барча тоифадаги хўжаликлар	104,8	103,2	104,3	103,8	104,9
шу жумладан: фермер хўжаликлари	110,2	106,2	105,5	103,6	107,8
деҳқон (шахсий ёрдамчи) хўжаликлари	97,6	96,4	99,5	100,6	98,4
қишлоқ хўжалиги фаолиятини амалга оширувчи ташкилотлар	159,6	147,5	129,1	123,9	127,9
Чорвачилик маҳсулотлари - барча тоифадаги хўжаликлар	101,6	102,1	103,5	103,3	103,3
шу жумладан: фермер хўжаликлари	113,8	99,4	113,5	118,3	107,2
деҳқон (шахсий ёрдамчи) хўжаликлари	100,2	102,7	102,4	101,3	102,3
қишлоқ хўжалиги фаолиятини амалга оширувчи ташкилотлар	123,5	91,5	121,0	132,1	124,0

2019 йилда 216,3 триллион сўмлик қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштирилган бўлса, 2023 йилда ушбу кўрсаткич 282,6 триллион сўмни ташкил этиб, жорий баҳоларда 2023 йилда 2019 йилга нисбатан 76,3 триллион сўм ёки % ортиқ маҳсулот етиштирилган.

Қишлоқ хўжалик корхоналарида етиштириладиган маҳсулотлар бир қисми ишлаб чиқаришдан олингандан харидорларга сотилади, бир қисми корхонанинг ўзида сотишдан олдин ишлов берилиб, сўнгра сотилади ёки қайта ишланади, бир қисми корхонанинг омборида сақланади. Корхона омборида сақланган қишлоқ хўжалик маҳсулотлари маълум муддатдан сўнг сотилади ёки ўз эҳтиёжи учун ишлатилади. Корхонанинг “Ҳисоб сиёсати”га асосан корхона омборида сақланадиган маҳсулотлар, инвентаризация режасига асосан инвентаризациядан ўтказилади. Бундан ташқари, куйидаги ҳолатларда режадан ташқари инвентаризация ўтказилади:

қишлоқ хўжалик маҳсулотлари қайта бақоланганда;

¹⁰ <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/agriculture-2>

моддий жавобгар шахслар алмашганда (ишларни қабул қилиш — топшириш кунда);

ўғирлик ёки суиистеъмолик, шунингдек, кийматликларни бузилиши фактлари аниқланганда;

табиий офатлар ёки форс-мажор юзага келган бошқа фавқулодда вазиятлар юз берганда;

корхона омбори тугатилганда (қайта ташкил этилганда).

Асосан омборда сақланаётган қишлоқ хўжалик маҳсулотлари (дон, сабзавот, полиз, мева ва ҳ.к.лар)ни инвентаризациядан ўтказишда, макроиқтисодийнинг бошқа тармоқларидан хусусияти шундан иборатки, уларни сақлаш даври учун табиий йўқотиш меъёрлари белгиланган бўлиб, инвентаризация натижасида камомад аниқланса табиий йўқотиш нормативи қўлланилади. Агар инвентаризация натижасида маҳсулотларни ортиқлиги ёки тенглиги аниқланса табиий йўқотиш нормативлари қўлланилмайди.

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг табиий йўқотиш нормативлари тармоқ вазирликлари ёки хўжалик юритувчи субъектларнинг Республика бошқарув органлари томонидан белгиланади. Агар хўжалик юритувчи субъектда мавжуд қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг табиий йўқотиш нормативлари тармоқ вазирликлари ёки хўжалик юритувчи субъектларнинг Республика бошқарув органлари томонидан белгиланмаган бўлса, субъектнинг ўзи томонидан белгиланади.

Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари учун табиий йўқотиш нормативлари Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирининг 2016 йил 24-августдаги “Хўл мева-сабзавот, картошка, полиз маҳсулотлари ва узумни сақлаш, транспортда ташиш ва сотишда табиий йўқотиш нормативларини тасдиқлаш ҳақида” (Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2016 йил 15 сентябрда рўйхатдан ўтказилди, рўйхат рақами 2824) буйруғи билан тасдиқланган. Хўл мева-сабзавот, картошка, полиз маҳсулотлари ва узумни сақлаш, транспортда ташиш ва сотишда табиий йўқотиш нормативлари маҳсулотларни сақлаш, транспортда ташиш ва сотиш учун алоҳида ҳамда маҳсулотлар омборда 20 кунгача сақланганда ва 20 кундан ортиқ сақланганда, шунингдек сақланиш шакли (уюм ҳолатидами, хандақдами) ҳамда омборни тури бўйича алоҳида ойма-ой нормативлар белгиланади. Агар омборда сақланган маҳсулотлар инвентаризацияси даврида, маҳсулотлар қабул қилинган кунни ва инвентаризация ўтказилган кунни ҳисобга олган ҳолда табиий йўқотиш нормативлари қўлланилади.

Хўл мева-сабзавот, картошка, полиз маҳсулотлари ва узумни узоқ (20 кундан ортиқ) муддат сақлашда табиий йўқотиш нормативлари қуйидагича белгиланган (2-жадвал).

Масалан, хўжалик юритувчи субъектда 2023 йил 15-сентябрда 55000 килограмм олма, совутиладиган омборга сақлаш учун берилган. Ушбу омборда 15-октябр кунни, яъни бир ойдан кейин режага асосан инвентаризация ўтказилган ва 54000 килограмм олма мавжудлиги аниқланган. Табиий йўқотиш нормативи, камомад

чиққанлиги учун қўлланилади. 2-жадвалга асосан сентябр ойи учун табиий йўқотиш нормативи 1,2 фоиз, октябр ойи учун 0,8 фоиз. Сентябрь ойда 15 кун бўлганлиги учун: $1,2:30 \times 15 = 0,6$ фоиз, октябр ойи учун: $0,8:30 \times 15 = 0,4$ фоиз бўлади.

Сентябр ойи учун табиий йўқотиш нормативига асосан камомад:

$$55000 : 100 \times 0,6 = 330 \text{ килограмм.}$$

Октябр ойи учун табиий йўқотиш нормативига асосан камомад:

$$(55000 - 330) : 100 \times 0,4 = 219 \text{ килограмм.}$$

Табиий йўқотиш нормативига асосан кам чиққан олма миқдори-549 килограмм. Инвентаризация натижасида аниқланган омбордаги олма 54000 килограмм, яъни 10000 килограммга кам. Инвентаризация натижаси инвентаризация далолатномасида қуйидагича расмийлаштирилади:

асосан – 549 килограмм, моддий жавобгар шахс жавобгарлигига – 451 килограмм. Бунда, 1 килограмм олманинг таннархи – 3900 сўм бўлган бўлса, инвентаризация натижаси бухгалтерия счетларида қуйидагича акс этирилади.

1. Инвентаризация жараёнида аниқланган олма камомади ҳақиқий танархда ҳисобдан чиқарилганда:

дебет 5910 «Камомадлар ва қийматликларнинг бузилишидан йўқотишлар» счёти – 3900 минг сўм;

кредит 2810 «Омбордаги тайёр маҳсулотлар» счёти – 3900 минг сўм.

2. Табиий йўқотиш нормативига асосан кам чиққан олма қиймати ҳисобдан чиқарилганда:

дебет 9430 «Бошқа операцион харажатлар» счёти - 1592 минг сўм.

кредит 5910 «Камомадлар ва қийматликларнинг бузилишидан йўқотишлар» счёти – 1592 минг сўм.

3. Моддий жавобгар шахс айбдор деб тан олинган камомад суммасига:

дебет 4730 «Моддий зарарни қоплаш бўйича ходимларнинг қарзи» счёти - айбдор шахсдан ундирилиши лозим бўлган кам чиққан олманинг бозор қийматига (1 килограмм олма бозор баҳоси-3000 сўм) – 1353 минг сўм;

кредит 5910 «Камомадлар ва қийматликларнинг бузилишидан йўқотишлар» счёти — кам чиққан олманинг ҳақиқий таннархига – 1308 минг сўм;

кредит 9320 «Бошқа активларнинг чиқиб кетишидан фойда» счёти — айбдор шахсдан ундирилиши лозим бўлган кам чиққан олманинг бозор қиймати ва ҳақиқий таннархи ўртасидаги фарқига – 45,1 минг сўм.

4. Моддий жавобгар шахсдан камомад суммасини ундириш бухгалтерия ҳисобида қуйидагича акс этирилади:

дебет пул маблағларини ҳисобга олувчи счётлар (5000, 5100, 5200, 5500, 5600, 5700) ёки меҳнат ҳақи бўйича ходим билан ҳисоблашишларни ҳисобга олувчи счётлар (6700) ёки бошқа активларни ҳисобга олувчи счётлар – 1353 минг сўм;

кредит 4730 «Моддий зарарни қоплаш бўйича ходимларнинг қарзи» счёти - 1353 минг сўм.

2-жадвал

Ҳўд мева-сабзавот, картошка, полиз маҳсулотлари ва узумни узоқ (20 кундан ортиқ) муддат сақлашда табиий йўқотиш нормативлари¹¹

Маҳсулот номи	Омбор тури	Табиий йўқотиш нормативтви, %											
		сентябрь	октябрь	ноябрь	декабрь	январь	февраль	март	апрель	май	июнь	июль	август
Олма: кузги навлари	Совутиладиган	1,2	0,8	0,6	0,5	0,5	0,4	-	-	-	-	-	-
	Совутилмайдиган	2,0	1,2	1,2	1,0	1,0	-	-	-	-	-	-	-
Олма: қишки навлари	Совутиладиган	1,0	0,4	0,3	0,3	0,25	0,25	0,3	0,3	0,5	0,5	-	-
	Совутилмайдиган	1,8	0,8	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	-	-	-	-	-
Нок	Совутиладиган	1,0	0,8	0,6	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4	0,5	-	-	-
	Совутилмайдиган	2,0	1,6	1,4	0,7	0,6	0,6	0,6	-	-	-	-	-
Узум	Совутиладиган	0,8	0,7	0,7	0,6	0,4	0,4	0,4	-	-	-	-	-
Картошка	Совутиладиган	1,6	1,0	0,9	0,9	0,7	0,7	0,8	0,9	1,0	1,2	1,2	-
	Совутилмайдиган	1,8	1,6	0,9	0,9	0,7	0,7	0,8	1,0	1,4	2,2	-	-
	Уюмларда, хандакларда	-	1,0	1,0	0,5	0,4	0,4	0,7	1,0	1,5	-	-	-
Ош лавлаги, турп, дайкон, брюква, хрен, кольрабий, пастернак	Совутиладиган	1,6	1,1	1,0	0,7	0,6	0,7	1,0	1,1	1,1	1,2	-	-
	Совутилмайдиган	2,0	1,3	1,0	0,7	0,6	0,7	1,2	1,8	1,9	2,0	-	-
	Уюмларда, хандакларда	-	1,5	1,3	0,7	0,5	0,6	0,7	2,3	2,5	-	-	-
Сабзи, кашнич, сельдерей, шолғом	Совутиладиган	2,3	1,8	1,3	0,8	0,7	1,3	1,4	1,6	1,8	1,9	-	-
	Совутилмайдиган	2,5	2,2	1,3	0,8	0,7	1,3	1,6	2,3	2,5	-	-	-
Оқ бош қарам, қизил қарам, савой,	Совутилмайдиган	-	4,0	3,8	2,3	-	-	-	-	-	-	-	-

Маҳсулот номи	Омбор тури	Табиий йўқотиш нормативтви, %											
		сентябрь	октябрь	ноябрь	декабрь	январь	февраль	март	апрель	май	июнь	июль	август
брюсель қарам: ўрташипар навлар													
Пиёз	Совутиладиган	-	3,5	2,3	1,8	1,3	1,3	2,0	-	-	-	-	-
	Уюмларда, хандакларда	-	3,8	3,5	2,0	1,4	1,4	2,1	-	-	-	-	-
Саримсоқ	Совутиладиган	0,8	0,7	0,6	0,5	0,5	0,5	1,0	1,3	1,6	1,6	1,8	1,8
	Совутилмайдиган	2,0	1,5	3,1	0,7	0,6	0,7	1,1	1,6	2,0	-	-	3,0
Ошқовоқ	Совутиладиган	1,9	1,7	1,2	1,0	1,0	1,0	1,6	1,0	1,7	1,7	1,7	2,0
	Совутилмайдиган	3,2	2,1	1,5	1,1	1,1	1,2	2,0	2,5	-	-	-	-
	Уюмларда, хандакларда	1,5	1,2	0,7	0,5	0,3	-	-	-	-	-	-	-

¹¹ <https://lex.uz/docs/3027262>

Инвентаризация натижалари бухгалтерия ҳисобида Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2004 йил 6 апрелда 1334-сон билан давлат рўйхатидан ўтказилган “Инвентаризация жараёнида аниқланган мол-мулк камомати ва ортиқчасининг бухгалтерия ҳисоби тартиби тўғрисида Низом”¹²га асосан тартибга солинади.

Ушбу Низомнинг олтинчи параграфи 26 пунктида кам чиққан товар-материал захиралари, шу жумладан қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ҳам бозор қиймати (ундириладиган сумма) кам чиққан товар-материал захираларининг ҳақиқий (баланс) қийматидан паст бўлса, кўрилган зарар суммаси бухгалтерия ҳисобида 9430 «Бошқа операцион харажатлар» счётининг дебетига олиб борилиши белгилаб қўйилган.

Шу параграфнинг 28 пунктида “товар-материал захиралари ортиқча чиқиш аниқланган санадаги бозор қиймати бўйича баҳоланади ва бухгалтерия ҳисобида қуйидагича акс эттирилади:

дебет товар-материал захираларини ҳисобга олувчи счётлар (1000-2900);

кредит 9390 «Бошқа операцион даромадлар» счёти” деб белгилаб қўйилган.

Хулоса. Қишлоқ хўжалик корхоналарида қишлоқ хўжалик маҳсулотларини тўла ва нобудгарчиликсиз сақлашда – бухгалтерия ҳисоби фани методларининг бир элементи бўлган – инвентаризациянинг роли каттадир. Шунинг учун, ҳар бир қишлоқ хўжалик корхонасининг “Ҳисоб сиёсати” инвентаризация ўтказиш ва уни режасини киритиш, бухгалтерия хизмати раҳбарининг жавобгарлигини белгилаб, вақтида ўтказилишини таъминлаб бориш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Ушбу Низомнинг олтинчи параграфи 26 ва 28 пунктида белгилангандек эмас, балки кам чиққан моддий қийматликларни табиий йўқотиш нормалари бўйича ёки жавобгар шахсни аниқлаш имкони бўлмаганда ҳамда ортиқ чиққан моддий қийматликларни ҳақиқий таннархда даромадга олишни тақлиф қиламиз.

Ушбу тақлифимиз бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисоботнинг ҳақоро стандартларига мос келади ва ҳисоб ахборотларини объективлигини таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. О‘zbekiston Respublikasining Qonuni, Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida (yangi tahriri). 13.04.2016 yildagi O‘RQ-404-son.<https://lex.uz/docs/2931253>

2. О‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” PF-60-son [Farmoni](https://lex.uz/docs/2931253). Lex.uz

3. О‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 28 fevraldagi “2022 — 2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasini «Insonga e‘tibor va sifatli ta‘lim yili»da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida”gi PF-27-son Farmoni. Lex.uz

4. О‘zbekiston Respublikasi Buxgalteriya Hisobining Milliy Standard “Inventarizatsiyani tashkil yetish va o‘tkazish”. (19-sonli BHMS). О‘zbekiston

¹² <https://lex.uz/docs/821956>

Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 1999 yil 2 noyabrda ro'yxatdan o'tkazildi, ro'yxat raqami 833.<https://lex.uz/ru/docs/812952>

5. Кондраков Н.П. Самоучител по бухгалтерскому учету.-7-е изд., перераб. и доп.- М.: Проспект, 2021.-608 с.

6. Бурсулая Т.Д. Учет выпуска готовой продукции. <https://www.аудит-ит.ру/артислес/ассоунт/ассетс/a11/1017103>.html.

7. G'ulomova F.F. Buxgalteriya hisobini mustaqil o'rganuvchilar uchun qo'llanma. 2-qayta ishlangan va ko'shimchalar kiritalgan nashr. -T.: «NORMA» MChJ, 2009. 496-6.

8. Кондраков Н. П. Самоучител по бухгалтерскому учету.-7-е изд., перераб. и доп. – М.: Проспект, 2021. 608 с.

9. Уразов К.Б. ва Пўлатов М.Э. Бухгалтерия ҳисоби. Дарслик. Т.: “Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи”, 558 б.

10. Юлдашева Н.Т. Тайёр маҳсулот сотилиши ҳисобини янада такомиллаштириш йўллари. Таълим фидойилари. Электрон журнал. ISSN: 2180-2130. Vol.,1, ISSNE 1 MAY(2022) Май 2022.

11. Экономические термины. <https://neftegaz.ru/tech-library/yeconomy/147119-gotovaya-produktsiya/>.https://ru.wikipedia.org/wiki/Gotovaya_prodkutsiya.

12. <https://lex.uz/docs/3027262>

13. <https://lex.uz/docs/821956>

14. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/agriculture-2>

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-4.0 International License (CC - BY 4.0)

